

Խորէնի և ինծի չափ, Երուանդ ու Վարդան ալ անհամբեր դարձած, երբեմն միաբերան, երբեմն ալ փոխն ի փոխ կը լուրջէին զիս որ տարիքի անբաղձալի առաւելութեամբ արշաւախումբին պատուակալ պետն էի: Գործօն զեկավարութիւնը Խորէն վերապահած էր իրեն:

— Արդար ձգտում մը կայ Խորէնի թախանձանքներուն մէջ: Տարիներէ ի վեր սունկի նման կը բորբոսնինք նոյն տեղը: Միթէ՞ իրաւունք չունինք քիչ մը նոր օդ շնչելու: Դէպի Հելուետիա՛, ուրեմն: Դուն և Խորէն ձեր յիշատակները կը վերողջունէք, Երուանդ և ես ալ նոր աշխարհի մը հմայքները ըմբոշխնած կ'ըլլանք ձեր անստղիւտ առաջնորդութեամբ... Հէ՞, լաւ խօսեցա՞յ, Խորէն:

— Խօսքը՝ մէջերնիս, պատասխանեց Խորէն իրրեւ թէ փսփսալով, դուն ալ Միհրան Ազքանազի «Գրագիտութեան» էջերը յօշոտելու վրայ ես: Ասով մէկտեղ, այդ սրտաբուխ խօսքերդ հոգիիս խորը կը հիւրընկալեմ, մօտիկ ապագայի մէջ օր մը զանոնք ծափահարելու համար, երբ սա ելած ձեռքիս ոսկորը լաւապէս գտնէ իր տեղը:

Հիմա որ ինքզինքս առանձին կը գտնէի երեքի դէմ, սկսած էի մտածել պատուաւոր անձնատուութեան մը մասին, որ տեղի ունեցաւ բաւական վիպային պարագաներու տակ: Իրիկուն մը, երբ Վարդան, Երուանդ և ես կը սպասէինք Խորէնին, միասին ընթրելու համար, երկու անձի ոտնաձայն գանազանեցինք սանդուխներն ի վեր:

— Տղա՛ք, բախտերնիս բաց է եղեր: Անպատճառ Խորէն իր հիւրին ի պատիւ երկու շիշ Պոնսօ թեւին տակ սեղմած կուզայ. իսկ եթէ հիւրն ալ, իր կողմէն, աննախընթաց հայրենասիրութիւնը ունեցած է ատոր վրայ աւելցնելու աստակոսի տուփ մը, պատկառելի ծաւալով և բոսորագեղ թարմութեամբ, շո՛ւն ըլլայ Երուանդ՝ եթէ այլեւս մտաբերէ Գում-Գափուի մէջ լքած տունն ու պարտէզը:

— Այս երգումին կրնաս հաւատալ, ըսաւ ինծի Վարդան. իրաւ ալ եթէ Երուանդ իրենց տունն ու պարտէզը ծախէ, ասանկ խնճոյք մը չի կրնար սարքել:

— Բայց, պատասխանեց Երուանդ, եթէ կէտիկ-Փաշայի ձեր խանութն ալ ծախենք, պակասը կը լրացնէ, նոյնիսկ հնարաւոր կ'ըլլայ քիչ մըն ալ մայօնեզ աւելցնել վրան:

Այս փոխադարձ հեզնանքը հիւլէի չափ շնուագեցուց Երուանդի ախորժակը, և ան, իր յօրինած Խայեամաշունչ հեռանկարէն մղուած, փութկոտութեամբ ուղղուեցաւ դէպի սանդուխին գլուխը, ունդերը՝ լայնարաց, թեւերը՝ տարածուն, ամբողջ հասակով՝ եկողներու ոտքերուն առջեւ փուլելու յօժար: Մինչ սենեակին խորը՝ Վարդան և ես, ժուժկալութեամբ զրահուած, կը սպասէինք Երուանդի յուսախարութեան ճիչին, խնդալէն պոռթկալու համար: Արդարեւ խեղճը դառնօրէն պատրանաթափ եղաւ, բայց մեր խնդալու մուրազն ալ փորերնիս մնաց: Այցելուն, որ ներս մտաւ Խորէնի հետ, բարձրահասակ երիտասարդ մըն էր, որուն խելացի նայուածքն ու ազնւրական արտայայտութիւնը, բայց մանաւանդ աստրախան մուշտակն ու սրճագոյն թաւիչ գլխարկը, զոր այնքան վայելչօրէն ձեռքէն առկախ կը պահէր, մեզ յոտնկայս յարգանքի մղեցին: Աջ մատնեմատին կը շողար ազամանդ մը, որուն իսկութեանը մեր կեանքով վկայելու պարտաւոր էինք:

— Գարեգին Ասլիխանեան, ըսաւ նորեկը արեւելահայ առողանութեամբ:

Վարդան, որ խորին գոհանակութեամբ կը դիտէր Երուանդի սահմակած արտայայտութիւնը, հեղինակաւոր շեշտով մըն էր որ հրամայեց.

— Տղա՛յ, Պարոնին գլխարկն ու վերարկուն առ կախէ՛:

Բոսորագեղ աստակոսին վրայէն՝ Երուանդ այս սեւ պղպեղն ալ կլլեց ու լռեց:

— Նո՞ր կը հասնիք Փարիզ, հարցուցի նորեկին:

Իր պատասխանին մէջ՝ Պ. Ասլիխանեան բացատրեց թէ հայրը իտալական ինքնաշարժի Ֆիաթ ընկերութեան ներկայացուցիչն էր Պարսկաստանի մէջ և թէ ինք, որ իրենց գործին առնչութեամբ քանի մը ամիսէ ի վեր Միլան կը գտնուէր, ուզած էր առիթէն օգտուելով այցելել Զուիցերիա և Ֆրանսա:

Իսկ մենք գոհունակութեամբ ստուգեցինք որ մեր այցելուն տրամադրուած չէր ո՛չ իր ադամանդը մեր աչքին շողացնելու, ո՛չ ալ մեզ իր Աստրախանի նիւթական ու բարոյական արժէքին տակ ջախջախելու: Պարզ, հեզ և հաղորդական բնաւորութիւն մը, որ իսկոյն մեզ տրամադիր դարձուց վաւերացնելու իր անունը — Ասլի Խան — ճշմարիտ ազնուական: Յայտնի էր որ տղան վերջէն տեսածներէն չէր, որով, իր ընկերակցութիւնը ոչ միայն անծանօթի բեռով չծանրացուց մեր պանդուխտ սենեակին այնքան պարզունակ մթնոլորտը, այլ նաեւ պարսկահայ խապրիկներով քաղցրախառնեց զայն: Իր ներկայութեամբ յառաջացած համակրանքը ա՛յնքան իրական էր, որ մենք դիւրաւ լռեցուցինք մեր պարապ ստամոքսներուն ճիչերը՝ զինք մտիկ ընելու համար: Երուանդն անգամ աստակոսին կսկիծը մոռնալու վրայ էր:

— Իսկ դուն ինչպէ՞ս հանդիպեցար այս լաւ հայրենակիցին:

Հարցումը ուղղուած էր Խորէնին, բայց Ասլիխանեանն էր որ պատասխանեց.

— Ուղիղն ասած, ես ինքս մօտեցայ ձեր ընկերոջ, մետրոյի մի կայանում, երբ տեսայ որ սպասելիս նա մի «Յառաջ» գրպանից հանեց և սկսեց կարդալ:

Այդ վայրկեանին էր որ Խորէն ուսումնասիրուած արտայայտութեամբ մը խօսքը ինծի ուղղեց.

— Հապա չե՞ս հարցներ թէ Պ. Ասլիխանեան որու հանդիպած է Լոզանի մէջ:

— Լոզանի մէջ մենք ո՞վ թողուցինք որու մասին արժէ հետաքրքրուիլ. մենք վերջին մեկնողներէն եղանք:

— Այո՛, բայց մեկնումէն յետոյ վերադարձ ալ կրնայ պատահիլ, ըսաւ Խորէն, որ ըստ երեւոյթին, մտադրած էր իր գաղտնիքը սուղ ծախել. բայց որովհետեւ գիտէի որ երկարատեւ գաղտնապահութեան մը շնորհը չունէր, որոշեցի անտարբեր ձեւանալ:

— Ծօ, եթէ դուն բան մը իմացած ըլլայիր, հեզնեցի, սանդուխներէն սկսեալ կը պօռայիր: Կը յիշե՞ս խեղճ Բագրատի դատաստանը քու մասիդ. — Այս բաց-բերանին գաղտնիք մը վստահեր ես կամ զայն Կազեթ Տր Լոզանի առաջին էջին վրայ-դրեր ես, հաշիւը նոյնն է կ'ըսէր:

Խորէն ալ իմ անտարբերութեանս չհաւատաց և շարունակեց չարչարել զիս:

— Նայէ՛, վայրկեանը կատակ չի վերցնէր, այլ խօսքով՝ մօմենտ կրիսի-

կական է: Չատիկը կը մօտենայ կոր: Ի՞նչ կը խոստանաս ինձի, եթէ քեզի ազու՛ր, բայց իրա՛ւ ազու՛որ լուր մը տամ Լոզանէն:

— Եթէ իրաւ տալիք լուրդ այդքան ազու՛որ է, ատոր սիրոյն կը փուլթացնենք մեր ճամբորդութիւնը դէպի Չուիցերիա:

— Տո՛ւր ձեռքդ, շտապեց Խորէն խօսք կորզել ինձմէ, բայց ինք դարձեալ ուրու՛ն շաւիղի դիմեց:

— Պահ մը առաջ որո՞ւ անունովն էր որ իմ անբասիր գաղտնապահութիւնս կասկածի տակ դրիր, Բագրատին, այնպէս չէ՞:

— Է՛հ, բացականչեցի խոյանալով դէպի Խորէնը:

— Մնացեալը թող Պ. Ասլիխանեան պատմէ:

— Պարոն Ասլիխանեան, կը խնդրեմ, դուք աւելի պարզ եղէ՛ք. մեր ընկերոջ պէս ծուռ ու մուռ ճամբաներու չհետեւիք: Ոեւէ լուր ունի՞ք մեր բարեկամ Բագրատէն:

— Սրանից մի ութ օր առաջ, Լոզանում, երկու պարսկահայ տղաների հետ, Բագրատ Պուրակեանի տանը նստած, հիմիկուայ նման ուրախ ըրպէններ էինք անցկացնում:

Այդ միջոցին, Խորէն նախորդ տարուրնէ մնացած պատի օրացոյցի մը խաւաքարտին վրայ փրփրուն սուրճի գաւաթները շարած՝ քնականաբար նախ մօտեցաւ հիւրին, սա յաւակնոտ ներբողով:

— Բագրատ Պուրակեանի տունը կրնաք շատ լաւ վայրկեաններ ապրած ըլլալ, բայց անկարելի է որ այսպիսի սուրճ խմած ըլլաք հոն. որովհետեւ արեւելեան սուրճ եփելը արեւմուտքցիի գործ չէ:

— Ծօ հերիք չէ՛ առականերով խօսիս, նեղացայ Խորէնին, Բագրատ արեւմուտքցի՞ է:

— Եթէ ձեր ընկերը իմանար որ դուք նրան արեւմուտքցի էք կոչում, նա շատ կը վշտանար ձեզանից: Չնայած որ նա եւրոպական լուրջ կուլտուրայի է տիրացել և հիմնապէս էլ իշխում է Փրանսերէն լեզուին, այսուամենայնիւ նա մնացել է հարազատ հայ, էնպէս՝ պարզ ու միամիտ:

— Մի խօսքով Խիզանցի Խըռփօ, էլի՛, եզրակացուց Խորէն:

— Արժէ մի ուրիշ հանգամանգ էլ վեր առնել, աւելցուց Ասլիխանեան. չնայած որ նա ամուսնացել է մի օտարուհու վրայ, կարելի է հաստատապէս ասել որ ազգային ըմբռնումների մէջ նա ոչինչով չի ազդուել իր կնոջից:

— Ինչպէ՞ս, Բագրատ ամուսնացեր է օտարուհի՞ հետ...

— Այո՛, տիկին Պուտակեան մի շնորհալի ֆրանսուհի է:

Տիկին Պուտակեան... Այս երկու բառերուն զուգորդութիւնը, մեր ուսանողական շրջանին, մենք երբեք խեղկատակօրէն հնչեցուցած էինք Բագրատի ականջներուն իբրեւ անհասանելի երջանկութեան մը կանչը այդ ծայրայեղօրէն ամօթխած, այդ անբուժելիօրէն թափթփած և այդ ցկեանս շրմորած տղուն համար: «Այս խըռփօն մեռնելու գնով իսկ, եկեղեցիին մէջ աղջկայ մը հետ ձեռք ձեռքի չի կենար, կը հառաչէր այն ատենները Լեւոն, յուսահատօրէն: «Այդ դիւրաւ կարգադրուելիք հարց մըն է, կը յուսադրէր կարպիս, որ ամէն բանի մէջէն ելլելու հնար մը կը գտնէր. մէկերնիս փոխանորդաբար հարսին հետ կը պսակուէի, յետոյ տուն կը տանի՝ Բագրատին կը յանձնէ, բայց կան ուրիշ կարգի ծառայութիւններ գորս փոխանորդաբար կարելի չէ կատարել: Այնպէս չէ՞, Բագրատ»:

Այս բոլոր քաղքշուքներուն պատասխանելու համար Բագրատ ունէր մէկ թեթեւ ժպիտ և երկու ծանր բառ .

— Անլուրջ անամօթներ

Հիմա լսել որ Բագրատ ամուսնացեր էր՝ բաւական զգայացունց պատմութիւն էր, սակայն վերջ ի վերջոյ ոչ անկարելի։ Որովհետեւ Բագրատ, թէպէտ վանքերու մէջ (նախ՝ Ախթամար և յետոյ՝ Արմաշ) դաստիարակուած, այլ կուսակրօնութեան ուխտ ըրած չէր։ Ոչ ալ իր խառնուածքը կրնար բացարձակ արդելք մը կազմել նման ծրագիրի մը դէմ, քանի որ, ներշնչուելով Պուլալոյի ծանօթ խօսքէն, կարելի է վստահօրէն մարդարէանալ թէ մարդ որքան ալ խըռփօ ըլլայ, միշտ կրնայ հանդիպիլ աւելի մեծ խըռփոյի մը որ իրեն հաւնի։

Սակայն, փորձել հաւատալ որ Բագրատ օտարուհիի մը հետ ամուսնացած է, ատիկա պիտի նշանակէր՝ անհնարին ճիգ մը պարտադրել միտքին։ Այդ խըռփօն որ սովորաբար գառնուկի փափուկ կոնակ մը կը ներկայացնէր մեր անսանձ ու անզգոյշ բոլոր ծաղրանքներուն, վագրի պէս ճիրան ու ժանիք կը հակադրէր այն կատակներուն որոնց խորը ակնածանքի պակաս մը կը կարծէր տեսնել ընդդէմ հայ ազգային արժէքներուն։ Քանի՜ քանի անգամներ իրեն հետ զուարճանալու միտքով բեմադրուած խաղերն ու կատակները մօտեցած են կռիւի սահմաններուն։

Օր մը Լեւոնն էր որ Ռօնսառի ծննդեան չորս հարիւրամեակին առթիւ շրջանառութեան դրուած դրոշմակին (timbre) վրայ սքանչանալու ատեն ի խորոց սրտի հառաչեց .

— Գիտակից Հայու կեանքին մէջ վայրկեաններ կան, ուր անիկա, ո՛րքան ալ հայրենասիրութեամբ տոգորուած ըլլայ — կամ՝ բուն իսկ այդ պատճառով — անխուսափելիօրէն կը խորտակուի նսեմութեան զգացումով մը, երբ կը մտաբերէ իր ցեղային ծագումը։ Այդ անհանդուրժելի տպաւորութեան ներքեւն եմ այս միջոցիս, երբ կ'ոգեկոչուի յիշատակը բանաստեղծ Ռօնսառին, որ դեռ ԺԶ. դարուն, շքեղ ջահի մը պէս բռնկեցաւ Ֆրանսական միտքի տաճարին մէջ, և երբ միւս կողմէն, աւա՛ղ ու Եղօ՛ւկ, կը զգաս որ դուն այդ դարուն, իբրեւ ժողովուրդ՝ ձէթի ճրագ մ'անգամ չունիս որ գէթ անոր մխացող, աղօտ ու անապահով լոյսին մէջ առանձնացած արտասուեա ազգովին թշուառութեանդ վրայ։

Ո՛չ հեռետորին պոռոտ շեշտը, ո՛չ թատերական շարժումները, ո՛չ ալ կեղծ հեծկլտուքը բաւական եղաւ Բագրատին ըմբռնել տալու սարքուած խաղին բնոյթը։ Նսեմութեան զգացում, ձէթի աղօտ ճրագ, ազգային թըշուառութի՞ւն, . . . Ասոնք կատակի մէջ փաթթուելիք բաներ չեն։ Եւ ան նախատինքի հեղեղ մըն էր որ ժայթքեցուց Լեւոնի երեսին .

— Ծօ սիրտով ապականած, հոգիով այլասերած, միտքով բթացած, աղուա՛շ, ապո՛ւշ, տխմա՛ր, յիմա՛ր։ Դո՛ւն, որուն համար գրականութիւնը անթափանցելի տգիտութեամբ պատնէջուած ոստան մըն է, ինչպէ՛ս կը յաւակնիս դարերն ու ազգերը կշիռքի գարնելու։ Եթէ դուն իրա՛ւ դիտելու ու գատելու ընդունակութիւն ունենայիր, պիտի գիտնայիր որ ԺԶ. դարու հայ աշուղ Նահապետ Քուչակի մէջ կան անգերազանցելի տաղեր ու տողեր, բոլորովին ինքնատիպ ու ինքնածին, և անոնց ամէն մէկը կ'արժէ քու ամբողջ Ռօնսառդ որուն համար Պուլալօ շատ իրաւացիօրէն կ'ըսէ թէ՛ եկաւ միայն աղմուկ ու շփոթ յարուցանելու Ֆրանսական բանաստեղծութեան մէջ։

Ուրիշ անգամ մը Վաղարշակ, որ վիճակահանութենէ մը շահած գումարով մեզի գարեջուրի սեղան տուած էր, յայտարարեց թէ որոշած էր եւրոպական անուն մը որդեգրել.

— Եղբա՛յր, այստեղի օրիորդները Վաղարշակ քսելէ վերջ, պահ մը կը կենան՝ շունչ առնելու. մանաւանդ գերմանախօս աղջիկները որ Շն տառերը կ'արտասանեն իբրեւ իս.— Վաղարշակ... — ասիկա խեղճերու կոկորդին մէջ կը դառնայ հոգեվարքի հոնդիւն: Մարդ կը ցաւի մեր նախահայրերու ճաշակին վրայ. Վաղարշակը ի՞նչ անուն է:

— Իրաւո՛ւնք ունիս, հաւանեցաւ Բագրատ. արդարեւ ցաւալի է որ այդպիսի առնավայել անուն մը տուած են քեզի: Ես համաձայն եմ որ, Լոզանի օրիորդներուն արտասանութեան ճիգը դիւրացնելու համար, այսուհետեւ քեզ կոչենք «Վա՛խ, իշա՛կ».

— Իշակ, այսինքն՝ իշո՞ւկ, մանրամասնեց Լեւոն:

— Դո՛ւ ասացիր, եղաւ Բագրատի պատասխանը:

Օր մըն ալ Սաչօն, որ արձակուրդը անցընելու համար էվիան գացած էր, հոնկէ՛ ընտիր թուղթի վրայ և զարդարուն տառերով խմբագրուած հրաւիրագիրով մը իր մօտալուտ ամուսնութիւնն էր որ կը ծանուցանէր սպանիացի օրիորդի մը հետ, և Բագրատէն կը ստանար հետեւեալ շնորհաւորական նամակը.

— «Մեղադրանքի ոչ մէկ խօսք ունիմ ճաշակիդ դէմ: Ատիկա արիւնի անկորնչելի ազդեցութիւնն է: Բայց շահեկան էր իմանալ թէ մայրդ ո՞ւր հանդիպած է Սպանիացիներու: Չէ՛, դուն չէիր կրնար իբրեւ կեանքի ընկերուհի ընտրել հայ աղջիկ մը, որ տարին մէ՛կ օր միայն կը պսակէ իր ամուսինը պապենական արտէն քաղուած ցորենի խաչքուռով: Մինչդեռ ապահով եմ, որ Օր. Մէնսէտէս կուէվարա ընդունակ է քեզ պսակելու տարին երեքհարիւրվաթսունուհինգ անգամ, Մատրիտի և Սէվիլլայի ցլամարտի դաշտերուն վրայէն հաւաքուած բոլոր կուտոշներով: Ա՛յ քեզ պսակ. երկաթի պէս ամո՛ւր, մշտնջենական. իրա՛ւ, անթառա՛մ...: Բարի վայելո՛ւմ:»

*
* *

Երբ Սորէն և ես Բագրատի մասին այս բոլոր տեղեկութիւնները թափեցինք մեր հիւրին առջեւ, Պ. Ասլիխանեան անկեղծ շեշտով մըն էր որ յայտարարեց.

— Դէհ, ի հա՛րկէ. ի՞նչ ասել կ'ուզի, որ նման դէպքում դուք կատարեալ իրաւունք ունէք զարմանալու, թէկուզ կասկածով վերաբերուելու իմ ասածների հետ: Բայց, յոյս ունեմ, չէք նեղանայ որ ես էլ իմ տեսածը հաստատեմ, այն թէ՛ Բագրատ Պուրակեան ամուսնացել է մի Ֆրանսուհու վրայ, և թէ ձեր բարեկամը շատ գոհ էր երեւում իր ընտանեկան վիճակից:

*
* *

Գարեգին Ասլիխանեանի հետ մեր հանդիպումէն մօտաւորապէս երեք ամիս յետոյ, ամառնային ազուր յետ-միջօրէի մը, մեր արշաւախումբը ոտք կը դնէր Լոզանի քարափին վրայ: Մեր վտիտ պայուսակները կայարանի գոյքապահ պաշտօնեային յանձնեցինք և դիմեցինք Բագրատի հասցէին, առանց միջոց տալու Վարդանին և Երուանդին որ սքանչանային Լոզանի հէքեաթային գեղեցկութեանց վրայ: Սորէն և ես քաղաքին ծանօթ ըլլալով,

գիտէինք որ մօտաւորապէս քսան վայրկեանի ճամբայ ունէինք հասնելու համար Բագրատի բնակարանը, որ քաղաքամերձ արուարձանի մը մէջ էր: Իսկ մեր անհամբեր ուղեկիցները սիրաշահելու համար, ուխտի և մատաղի խոստումով Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետին կը պաղատէինք այնպէս ընել, որ կարողանայինք Բագրատը տունը գտնել: Իրա՞հաւատաց թէ այդպէս ձեւացուց, չեմ գիտեր, բայց իրողութիւնը այն է որ հայրենական Սուրբը այս անգամ մեղքցաւ իր զարիպ լաճերուն, որոնք ա՛յնքան հեռուէն եկեր էին: Դանդաղօրէն կը յառաջանայինք մեզի մատնանշուած փողոցէն գրեթէ համբերով շէնքերը որոնց շարքը հետզհետէ կ'անօսրանար: Դեռ չէինք հանդիպած մեր փնտռած թիւին և կը խորհէինք դուռերը կարգով բախել՝ բնակիչներուն հարցնելու համար թէ հայ դրացի ունէի՞ն: Վարդան քիչ մը հեռուն կեցած էր՝ բան մը մտիկ ընելու երեւոյթով:

— Տղա՛ք, կարծէք թէ հայերէն եղանակ մը կը սուլուի, ըսաւ և իր աջ կողմի բանջարանոցներուն մէջ ցոյց տուաւ ծառերու խիտ փունջ մը, որուն բացուած քներէն կը մինտրներու կարմրութիւններ կը նշմարուէին:

— Ճի՛շտ է, հաստատեց Խորէն և վազեց: Ծառերուն ետեւ պահ մը անհետանալէ յետոյ վերերեւեցաւ մեզ կանչելու համար խնդազին շարժուածեւերով, միանգամայն, մատր՝ բերնին, լռութիւն պատուիրեց:

Ծառերուն ետին գտանք երեք համանման տնակներ, որոնցմէ մէկուն պատուհանին տակ կձկտած էր Խորէն, որ անկասկած կ'ուզէր անակնկալ մը ընել Բագրատին: Իր ստիպումներուն վրայ, կողմակի անցքով մը իրեն միացանք անաղմուկ: Պատուհանին կիսաբաց փեղկին ծերպերէն տեսայ Բագրատը որ եռոտանիի մը առջեւ, շապկանց և թեւերը սոթտած, պատկերի մը վրայ վերհպումներ կ'ընէր, երգելով ու սուլելով փօխն ի փոխ: Դուրսը, պատին տակ ծուարածներս փսփսալով կը վիճէինք թէ ի՛նչպէս մեր ներկայութիւնը յայտնենք Բագրատին.— դո՞ւռը դարնենք թէ պատուհանէն երեւանք: Բագրատ նոր եռանդով նոր երգ մը սկսաւ եղանակել:

Երկինքը ամպել է, ի՛նչ անուժ քօն է.

Խորէնն էր որ բարձրաձայն շարունակեց.

Գամ դրռնէն անցնեմ, մեր խրոփօն հոն է...

Եւ մէկ գիծի վրայ չորսս ալ տնկուեցանք պատուհանին առջեւ:

Բագրատ երկվայրկեան մը մեզ գիտեց գիւահարի աչքերով, յետոյ լեռնականի հաստ, աղմկալից ծիծաղով մը ծանօթութեան նշան տալով, պատուհանէն մեր մէջ ցատկեց՝ հրդեհէն փախչողի մը աճապարանքով, և սկսաւ մեր մոլեգին ողջագուրումը, գուրգուրանքի և հայհոյանքի խօսքերով ճոխացած: Իր անգուսպ ուրախութեան մէջ, Բագրատ չսպասեց նոյնիսկ որ Վարդան ու Երուանդ ներկայացուէին իրեն, և միեւնոյն կատաղութեամբն էր որ գանոնք սեղմեց իր կուրծքին վրայ, վերաբերում՝ որմէ շատ անուշ ազդուեցան մեր նոր բարեկամները: Սենեակին մէջ, խմբարձանի մը պէս ոտքի վրայ, երբեմն խօսքը իրարու բերնէն խլելով, երբեմն միասնաբար, բայց միշտ խլացնող ձայնով ու ծիծաղով, մենք անակնկալէն ժայթքած մեր տպաւորութիւններն էին որ կը նետէինք իրարու, երբ Խորէն վաղեմի բարեկամի մը սրտցաւութեամբ գանգատեցաւ:

— Անչնո՛րհք խրոփօ, ամուսնացած չես որ տիկինդ հիւմա փափուկ ձեռամբ գաւաթ մը տաքուկ սուրճի հետ բաժակ մը սառնորակ ջուր մատրուակէր խոնջած հիւրերուս:

Բազրատ ծածկաբար սեղմեց թեւս, հասկցնելու համար թէ կը գուշակէր Խորէնի խաղը, որուն սակայն անսպասելի արուեստով մը իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերաւ.

— Դեռ այդ մասին խօսելու երե՞ս ունիք, խայտառակնե՛ր: Չէ՞ որ ձեզմէ մէկը հարսին հետ պիտի պսակուէր և տուն պիտի առաջնորդէր՝ ինծի յանձնելու. այսքան տարի է ձեզի կը սպասեմ: Դէհ, հիմա հոգիդ ելլէ՛ սուրճը դուն պիտի եփես:

Բազրատ Խորէնի թեւէն քաշելով՝ բռնի խոհանոց տարաւ և ինք մեր քով դառնալով մեզի կարգաց Սուլթանապատէն ստացած նամակ մը, որով Քարեգին Ասլիխանեան կը պատմէր այն հանդիպումը զոր ունեցած էր մեզի հետ Փարիզի մէջ:

— Բայց, խնդրեց, թողուցէք որ քիչ մը Խորէնի քիթէն բռնեմ:

— Ծօ, կը տեսնեմ որ մեր խըռփօն բաւական զարգացեր է:

Հիացում յայտնողը Խորէնն էր որ սեմին վրայ, սուրճի ափսէն ձեռքը, վարագոյրներուն ընդմէջէն մեզ կը դիտէր:

— Խորէ՛ն, կանչեց Բազրատ բայց չկրցաւ շարունակել, որովհետեւ Խորէն զայն ընդհատեց ահաւոր սպառնալիքով մը.

— Ես Խորէն չեմ. ես Քարրիէլ հրեշտակն եմ և եկած եմ քու հոգիդ առնելու: Մէյ մը բարով խերով սա սուրճերնիս խմենք...

Տեսնելով որ սուրճի արարողութիւնը կ'երկարաձգուէր, Խորէն սկահակները խլեց մեր ձեռքէն և Բազրատին հրամայեց.

— Երեսդ խաչակնքէ՛: